

Lenka Vašková (Slatiňany)

PŘEZDÍVKY V HOKEJOVÝCH ODDÍLECH Z POHLEDU KOMUNIKAČNÍHO A SLOVOTVORNÉHO¹⁾

Cílem stejnojmenné diplomové práce bylo zjistit, jaké prostředky a slovotvorné postupy se v současné době uplatňují při tvorbě přezdívek v jedné konkrétní oblasti kulturního života.

Svatopluk Pastyřík uvádí, že „přezdívky jsou jedním z frekventovaných komunikačních a sociolingvistických onomastických prostředků, jimiž je jedinec blíže charakterizován“.²⁾ Encyklopedický slovník češtiny považuje za přezdívku „neúřední, doplňkové vlastní jméno, které většinou charakterizuje osoby, místa nebo věci a vztahuje se k povolání, vlastnostem, původu atd. nositele jména“;³⁾ kdežto Příruční slovník jazyka českého přezdívku označuje jako „trvalé pojmenování dávané někomu nebo něčemu, obyčejně posměšně vedle běžného jména“.⁴⁾ Obdobně se o tomto druhu antroponym vyjadřuje i Jan Svoboda, který přezdívku charakterizuje jako „individuální jméno, často posměšné, které dostává obyčejně až dospělý člověk podle svých vlastností, vzezření, návyků, náhodných událostí apod.“⁵⁾ Podobný názor zastává i Josef Beneš, který ve svém díle píše: „Za zády bývali a bývají lidé označováni po delší nebo kratší dobu přezdívkou. Bývá jí narážka na nějakou nápadnost nebo neobvyklost v podobě, povaze, na vadu, činnost, oděv, majetek, na nějakou příhodu“.⁶⁾ Svatoopluk Pastyřík chápe přezdívku jako „doplňkové vlastní jméno (nejčastěji antroponymum), které je obvykle individuální a nedědičné. Vznik přezdívky je náhodně motivován různými okolnostmi, jež se libovolně dotýkají pojmenovávané osoby (pojmenovávaného objektu). Kromě jiných aktivních propriálních funkcí má přezdívka jako svou typickou funkci především funkci

¹⁾ Zpracováno podle diplomové práce Přezdívky v hokejových oddílech z pohledu komunikačního a slovotvorného, která byla obhájena v r. 2010 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové pod vedením doc. PhDr. Svatoopluka Pastyříka, Ph.D.

²⁾ S. Pastyřík, K současným přezdívkám a jejich třídění. In: H. Chýlová (ed.), Sborník přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 25. září 2003, Plzeň 2005, s. 123–126.

³⁾ Encyklopedický slovník češtiny. [s.l.] : [s.n.], 2002, s. 354.

⁴⁾ Příruční slovník jazyka českého. Sv. 5. [s.l.] : [s.n.], 1948, s. 279.

⁵⁾ J. Svoboda, Staročeská osobní jména a naše příjmení, Praha 1964, s. 14.

⁶⁾ J. Beneš, O českých příjmeních, Praha 1962, s. 8.

charakterizační (deskriptivní)⁷⁾ Na rozdíl od pseudonymu, který si nositel vytváří sám, přezdívky obvykle vymýšlejí a vytvářejí lidé z okolí nositele, zřídka též po dohodě s nositelem; tento jev však nebývá příliš častý. (**P.r.:** K autorčině výčtu definic přezdívek je vhodné doplnit, že Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky autorů J. Svobody, V. Šmilauera, L. Olivové-Nezbedové, K. Olivy a T. Witkowského (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 14, 1973, s. 118) definuje přezdívkové vlastní jméno jako: „Doplňkové, neúřední vlastní jméno, které většinou charakterizuje osoby, místa nebo věci a vztahuje se k povolání, vlastnostem, původu atd. nositele jména; může, ale nemusí obsahovat pozitivní nebo negativní hodnocení.“
– **M. Knappová**)

Nejběžnější metodou analýzy přezdívek bývá zkoumání jejich motivace. Josef Beneš však ve svém díle upozorňuje na problematičnost třídění antroponym podle motivace a za vhodnější považuje třídění podle typů.⁸⁾ Tvoření proprií se ve svém díle věnuje např. Jana Pleskalová, která poukazuje na specifičnost propriální slovtvorby, přičemž pojednává o existenci tzv. parasystému. Ve své studii O tzv. parasystému⁹⁾ uvádí, že „je obecně uznáváno, že vlastní jména, speciální jazykové prostředky, jejichž hlavní funkcí je pojmenovat a individualizovat, identifikovat jednotlivce či jednotlivinu v rámci objektů téže třídy, vytvářejí na okraji základního systému apelativ sekundární soustavu.“ Na jiném místě Pleskalová píše, že „pro parasystémové tvoření derivací je příznačné využívání různě zkrácených odvozovacích základů a periferních, popř. mimo parasystém neznámých nebo již neužívaných formantů ... Odvozování od různě zkrácených základů a hojné využívání parasystémových, mnohdy pouze specificky onymických formantů je vítaným způsobem, jak vytvořit potřebný bohatý repertoár antroponym.“

Analyzovaný materiál tvoří celkem 343 přezdívky hráčů 14 českých a jednoho slovenského hokejového klubu. Všechny přezdívky jsem ponechala v grafické úpravě, která mi byla zaslána respondenty. Z důvodu, že respondenti za přezdívku považují hypokoristickou podobu svého příjmení, zařazuji též tato hypokoristika do svého materiálu a pracuji s nimi jako s přezdívkami.

Největší část analyzovaného materiálu představují přezdívky, které byly utvořeny derivací (48 %). V menším počtu následují připodobeniny (24 %), přičemž 16 % zkoumaného materiálu představují připodobeniny apelativní a 8 % připodobeniny propriální. Termín připodobenina aplikoval na přezdívkový materiál Svatopluk Pastyřík, který pod tímto pojmem rozumí pojmenování pomocí apelativa či propria,

⁷⁾ S. Pastyřík, o. c. v pozn. 2, s. 124.

⁸⁾ J. Beneš, o. c. v pozn. 6, s. 30–31.

přičemž jejich motivovanost vychází z vlastního jména dané osoby.¹⁰⁾ Třetí místo z hlediska četnosti výskytu patří přezdívám vlastním (12 %). Náhradní jména tvoří 8 % všech přezdívek. Nejméně početnými druhy přezdívek jsou zkráceniny, jež byly vytvořeny zkrácením respondentova příjmení a následnou derivací nulovým sufixem, jež tvoří 5 % analyzovaného materiálu, a zkomoleniny, které představují pouhá 3 % všech přezdívek.

Komunikace hráčů hokejových klubů musí být úsporná, při hře se obvykle redukuje pouze na jednotlivé výrazy, často z oblasti slangu. Tato úspornost ovlivňuje též oslovení jednotlivých hráčů, kdy většinu přezdívek či hypokoristických podob vlastních jmen tvoří zkráceniny a jejich deriváty.

Ve zkoumaném materiálu najdeme celkem 163 přezdívek, které byly utvořeny pomocí **derivace**. Tato skupina je z hlediska četnosti největší a tvoří 48 % všech přezdívek. Přezdívky jsou tvořeny z úplného slovního základu (např. *Trefný – Trefñas, Starý – Starda* apod.) i z redukovaného slovního základu (např. *Polodna – Poly, Žigardy – Žigi* apod.). Přezdívky, které jsou zastoupeny v analyzovaném materiálu, jsou derivovány různými formanty, jejichž celkový počet je 25. Nejhojněji jsou zastoupeny formanty *-i* (případně *-y*) s četností 60 a *-a* s četností 31, méně často jsou využity formanty *-ič* (případně *-yč*) s četností 17 a *-da* v celkovém počtu 8 přezdívek.

Přehled formatů, jež se uplatnily při derivaci			
Formant	Frekvence	Formant	Frekvence
-a	31	-is	5
-ák	3	-jda	1
-an	3	-ka	2
-as, -s	5	-ko	2
-c	2	-la	1
-da	8	-nda	1
-ec	3	-o	5
-ek	1	-oš	2
i-, -y	60	-our	1
-ič	17	-ura	1
-ik	3	-urka	1
-ino	3	-us	2

⁹⁾ J. Pleskalová, O tzv. parasystému. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 49; A 48, Brno 2000, s. 41–46.

¹⁰⁾ K tomu viz S. Pastyřík, Sběrka užitečných materiálů pro onomastické semináře, Hradec Králové 2005, s. 46, S. Pastyřík, o. c. v pozn. 2, s. 123–126.

Protože, jak dokazuje analyzovaný jazykový materiál, je formant *-i* (případně jeho varianta *-y*) v dnešní době velmi produktivní při derivaci přezdívek, považuji za důležité nastínit užití tohoto sufixu v češtině. Sufix *-i* (či jeho varianta *-y*) je typický pro derivaci hypokoristik ženského (např. *Jani, Zdeni*) i mužského (např. *Luky, Honzi*) rodu. Použitím tohoto sufixu v českém jazyce se zabývá Dokulil ve svém článku Domácké podoby rodných a příbuzenských jmen na *-i(y)*.¹¹⁾ Vývojově nejstarší vrstvou těchto jmen jsou jména, která mají svůj původ v německém prostředí. Patří sem jména mužská, jako jsou např. *Pepi, Rudi, Poldi*, a jména ženská, např. *Lori, Kristli, Žofi, Toni*. Tyto podoby se u nás ujímaly od 30. let 19. století v městském prostředí, především v těch oblastech, kde se běžně mluvilo oběma jazyky, záhy však pronikly i do venkovského prostředí. Druhá vrstva domácích jmen, která jsou zakončena na *-i* či *-y*, vznikla krácením jmen složených či derivovaných příponami *-íček, -ička* apod. Mezi hypokoristické podoby, které vznikly krácením na českém území, patří například oslovení *Pavli, Jindři, Blani, Zdeni, Franti* apod. Na rozdíl od skupiny jmen přejatých z němčiny je tato skupina stále živá a produktivní. Z těchto podob jmen můžeme vycítit jisté citové zabarvení, proto jsou nejčastěji používány při styku se staršími dětmi, mezi mládeží či v důvěrně přátelském styku. V dnešní době má na tvorbu jmen a přezdívek jistě velký vliv do našeho jazyka stále více pronikající angličtina. Přítomnost formantu *-i* či *-y* v českých hypokoristických podobách rodných jmen může být též důsledkem současného vlivu anglo-americké kultury. Z výsledků analýzy materiálu vyplynulo, že se psaná podoba přezdívek často neřídí gramatickými pravidly, a proto bývají morfémy *-i* a *-y* zaměňovány. U některých přezdívek najdeme po tvrdé souhláске morfém *-i*, jako například *Peter Jánský – Jani, Richard Jareš – Jari, Petr Koukal – Kouki, František Lukeš – Luki* apod.

Připodobeniny apelativní, jichž se v materiálu objevilo celkem 54, tvoří 16 % všech získaných přezdívek. K tomuto druhu přezdívek řadíme pojmenování pomocí apelativa, přičemž jeho motivovanost vychází z vlastního jména dané osoby. Většina těchto přezdívek je utvořena od příjmení nositele, jako například *Jiří Drtina – Drtič, Tomáš Rolinek – Roláda, Adam Sedlák – Sedlo* apod. U několika přezdívek si můžeme povšimnout jevu, kdy je připodobenina vytvořena pomocí deminutiva příjmení nositele, např. *Jan Holub – Holoubek, Tomáš Vak – Váček* aj.

Připodobeniny propriálních se v materiálu vyskytlo 29, čímž tvoří 8 % všech přezdívek. K tomuto druhu přezdívek řadíme pojmenování pomocí propria, přičemž jeho motivovanost vychází z vlastního jména dané osoby. Do této skupiny řadíme připodobeniny k

¹¹⁾ Viz M. Dokulil, Domácké podoby rodných a příbuzenských jmen na *-i (y)*, Naše řeč 59, 1976, s. 13–20.

1. bionymům:

- antroponymům: *Tomáš Blažek – Blažena, Martin Čech – Čenda*;
- zoonymům: *Robert Slipčenko – Skipi* (Skippy – klokan z populárního australského seriálu);

2. toponymům:

- oikonymům: *Jaroslav Suchan – Sudži* (Sudža – město na rusko-ukrajinské hranici);
- choronymům: *Jan Peterek – Petrovka* (Petrovka – přírodní rezervace na Plzeňsku), *Martin Filip – Fidži*, (Fidži – stát v Oceánii);

3. chrématonymům:

Ondřej Zetek – Zetor.

Ve zkoumaném materiálu najdeme celkem 42 **přezdívek vlastních**, které tvoří 12 % všech získaných přezdívek. U toho druhu se vyskytl jev pro přezdívky neobvyklý, a to přezdívky víceslovné, tvořené dvěma výrazy (např. *Radek Procházka – Lišák Pedro, Tomáš Zadina – pan Pravítko*), což odporuje výše zmíněné úspornosti při oslovení hráčů. Avšak počet takto tvořených přezdívek je v celkovém počtu všech přezdívek zanedbatelný, představují pouhá 2 % analyzovaného materiálu.

Ve zkoumaném materiálu najdeme celkem 28 náhradních jmen, která tvoří 8 % všech získaných přezdívek. Pojmeme náhradní jméno rozumíme pojmenování jedince jiným jménem stejného rodu, např. chlapci, který se jmenuje Radek, říkají přátelé Bohouši. Za náhradní jména byla volena nejen jména česká (např. *Roman Turek – Eda, Jakub Šindel – Čest’a* aj.), ale též propria různých národností (např. *Stanislav Jasečko – Jerry, Libor Tichý – Donald, Martin Adamský – Beethoven* aj.). V materiálu najdeme též přezdívky inspirované postavami z oblasti sportu, literatury a filmu, např. *Pavol Rybár – Salo, Martin Kučera – Belmondo, Michal Šeda – Gandalf* aj.

Zkráceniny, jež byly vytvořeny zkrácením respondentova příjmení a následnou derivací nulovým sufixem, tvoří v počtu 16 přezdívek 5% analyzovaného materiálu. Více než polovinu přezdívek tohoto druhu, konkrétně 11, tvoří přezdívky, které jsou zakončeny samohláskou *-i*, případně *-y*. Tento fakt odpovídá tendenci, kdy přezdívky utvořené derivací jsou nejčastěji utvářeny pomocí formantu *-i* či *-y*. Jedná se např. o přezdívky *Michal Barinka – Bari, Vojtěch Kubinčák – Kubi, Pavel Selinger – Seli* aj.

Zkomoleniny jsou v souboru zastoupeny 12 přezdívkami, čímž tvoří pouhá 3 % zkoumaného materiálu. Tento druh přezdívek vzniká jazykovou hříčkou, případně překroucením křestního jména či příjmení. U tří přezdívek si můžeme povšimnout nápadné zvukové podobnosti s příjmením nositele. Dokazuje to fakt, že i v kolektivu mužů, kde bychom neočekávali přítomnost prvku kreativity, bývá zohledněna i rytmická a zvuková složka jazyka. Jedná se o přezdívky *Pavel Jíra – Dzíra, Pavel Trnka – Srnka* a *Petr Ropický – Tropický*.

Přezdívky sice vznikají na základě podnětu z okolí nositele, je však možné zpětně rekonstruovat způsob jejich vzniku. Nabízí se otázka, můžeme-li výsledky analýzy

tohoto vzorku aplikovat i na ostatní oblasti života, ve kterých se s přezdívkami setkáváme. (**P.r.:** K porovnání autorčina závěru s výsledky dalších výzkumů přezdívek by mohly posloužit např. tyto studie: S. Utěšený, K dnešním žakovským přezdívám, Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 21, 1980, s. 698–712. – P. Hauser, Přezdívky jako součást slangu. In: L. Klimeš (ed.), Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu v Plzni 24.–27. ledna 1984, Plzeň 1987, s. 77–84. – M. Knappová, Tvorba přezdívek stále živá. In: M. Majtán – F. Ruščák (eds.), 12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“, Prešov 25.–26. októbra 1995, Prešov 1996, s. 121–125. – **M. Knappová**)

Summary

Nicknames of Ice-Hockey Teams' Members from the Communication and Word-Formation Point of View

The problems of nicknames are usually seen just from the point of view of motivation. This thesis deals with classification of nicknames according to their type and it deals with their resulting analysis, too. The nicknames of 15 ice-hockey clubs are used as a source material for that analysis.

Keywords

onomastics, nicknames, ice-hockey